

Horst JUNINGER

Cazul istoricului Jakob Wilhelm Hauer

Jakob Wilhelm Hauer, istoric și teoretician al religiilor din Tübingen, a fost, fără îndoială, cel mai important reprezentant a așa-numitului *Neuheidentum* din vremea celui de-al treilea Reich. În iulie 1933 a devenit Führer al mișcării de unificare al comunităților de credință păgână din Germania. Nu toate grupările popular-religioase din Germania acelei vremi erau cuprinse în mișcarea condusă de Hauer, iar el a murit prin 1936 din cauze naturale, dar tulburat de povara divergențelor de fond și a disensiunilor politice. Conducerea național-socialistă a statului nu avea de gând să binecuvinteze scopurile religioase ale Mișcării Germane pentru Credință, și cu atât mai puțin să se identifice cu acestea. Există în Germania numeroase exagerări în legătură cu importanța curentului *Neuheidentum*, și se discută mult în legătură cu dimensiunile și influența sa. Mai ales în istoriografia Bisericii, național-socialismul și păgânismul sînt adesea redată la aceleași dimensiuni tocmai pentru a face din bisericile creștine niște adversari ai regimului nazist. Fără să mai insist asupra acestui aspect, vreau totuși să subliniez că situația politico-religioasă a Germaniei de atunci era mult mai complexă decît ar putea părea la o simplă privire superficială. (...)

Hauer, care a urmat o formare de misionar la Seminarul din Basel, a lucrat, începînd cu 1907, ca misionar și director de școală în Malabar, un district din sud-vestul Indiei. Întîlnirea cu diversitatea religioasă din India i-a lărgit propriile orizonturi ale credinței și i-a relativizat convingerile religioase. Mai tîrziu, el a recunoscut chiar că nu a reușit să convertească nici măcar un indian la creștinism. I-au folosit studiile făcute la Universitatea din Tübingen, încă din timpul primului război mondial, de indologie și istoria religiilor.

Viziunea teologică a lui Hauer în perioada de dinaintea de 1933 poate fi considerată liberală. Ca reprezentant al protestantismului liber, el a refuzat orice formă de ortodoxie religioasă și orice fel de dogmatism, îndepărtîndu-se astfel tot mai mult de Biserică. Slăbiciunea sa pentru religiile indiene s-a transformat, după 1933, în identificare. Din slujitor marginal al Bisericii, Hauer a ajuns profetul unei noi religii. Hauer împărtășea, alături de numeroși oameni, binecunoscutul fenomen numit *going native* și preluarea unei identități culturale străi-

ne: ei nu găseau în străinătate doar o nouă orientare spirituală, ci și drumul către sinele propriu.

Going native și *finding home* sînt două modele comportamentale complementare, care au devenit caracteristice – după părerea mea – și pentru Mircea Eliade. Mulți cercetători ai fenomenului cultural și în special reprezentanții teoriei lingvistice indoeuropene, studiate din perspectiva istoriei religioase, se înscriu în această paradigmă. La fostul misionar Hauer se poate lesne observa felul în care o critică a creștinismului a deviat spre căutarea unei viziuni alternative asupra lumii și, mai apoi, modul în care această viziune s-a configurat în plan politic. (...)

Dincolo de diferențele de vîrstă și de viziunile diferite în ceea ce privește păgânismul popular determinat rasial, există pentru Hauer și Eliade numeroase asemănări atît ca *Weltanschauung*, cît și în plan științific. Ambii au fost puternic marcați de o profundă interioritate religioasă ce nu-și găsea corespondent în circumstanțele religioase și politice date. Hauer și Eliade au început să corespundă pe la sfîrșitul anilor '20; amîndoi erau împotriva îngustimii dogmatice și a încremenirii religioase a Bisericii oficiale. Aceasta s-a adeverit a fi o instituție conservatoare și retrogradă, incapabilă să reacționeze la problemele vieții cotidiene, în special la cele ale tinerei generații. La sfîrșitul primului război mondial, domnea o dezamăgire generală în legătură cu structurile învechite și închistate ale Bisericii, ale cărei reprezentanți erau mai degrabă interesați de propriile privilegii decît de împărtășirea învățăturilor lui Cristos. (...)

Cred că principalul motiv pentru care Hauer s-a aliniat național-socialismului, iar Eliade – Gărzii de Fier, trebuie căutat în convingerea lor că cele două mișcări nu ar fi politice, ci profund spirituale, avînd drept scop renașterea spirituală a națiunii. Pentru amîndoi era însă foarte clar faptul că o asemenea *renovatio* nu se poate realiza, în modernitate, împotriva – și nici măcar în absența – științei. În cadrul unui stat din ce în ce mai secularizat, rolul intelectualilor organici nu mai putea fi preluat de reprezentanții teologiei tradiționale. Tocmai datorită formării lor, Hauer și Eliade se vedeau potriviți pentru a configura, din poziție de lideri, această reflecție. Mai mult

chiar, ei se vedeau ca aparținînd unei elite spirituale cu o viziune avangardistă asupra lumii, aptă să planifice renașterea națiunii și să genereze fundamentele științifice necesare acestui scop. De aici pînă la închipuirea că ar putea deveni Führer-i spirituali ai Führer-ilor politici, sau – ca să-l parafrazez pe Martin Heidegger – să vrea să-L conducă pe Führer, nu mai era decît un pas.

La Hauer și la Eliade, ca de altfel la mulți alți intelectuali, poate fi identificată ideologia unei vaste critici culturale și de civilizație. Mă refer la atotprezentul materialism, presupusa lipsă a valorilor spirituale, refuzul unei conduceri partizane superficiale, masificarea societății, lupta împotriva bolșevismului întruchipat de partidele socialiste, lupta împotriva bolșevismului cultural văzut ca ateism, decadentă, literatură obscenă, cinematografe, teatru etc. Această critică generală a raporturilor sociale s-a întîțit odată cu primul război mondial, lovind din ce în ce mai acut în instituțiile statului și în reprezentanții „sistemului”. Atitudinea anti-*establishment* afișată de Hauer și Eliade, pentru care, personal, îi simpatizez, se înscrie în același context. Dar cum întoarcerea la raporturile antebelice și reconectarea la monarhie era de neconceput pentru niște intelectuali liberali și avansați, ei au mers, împotriva-vîndu-se reacționarilor, pe de o parte, și mișcării muncitorești, pe de alta, pe o afinitate aproape naturală cu ideile fasciste.

Pe cît este de important să vedem care sînt asemănările dintre cei doi, pe atît este necesar să identificăm diferențele – unele imense – dintre România și Reichul german la nivel economic, politic și cultural. O tipologizare comparată necesită o cercetare amănunțită și cunoștințe vaste din toate domeniile amintite. În acest context, este foarte greu de făcut diferențierile între ce e personal și privat și ce ține de niște trăsături comune ale evoluției. Aceste dificultăți, care nu trebuie subestimate, nu ar trebui însă să descurajeze o comparație sistematică. Dimpotrivă: cu cît mai mulți cercetători se ocupă de astfel de studii, cu cît mai intense sînt schimburile de idei pe această temă, cu atît mai exacte și mai cuprinzătoare vor fi și rezultatele.

traducere de Matei MARTIN